

ЕКСТРЕМОЛОГІЯ НОВА ГАЛУЗЬ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

І.В. Сервецький

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної техніки
та оперативно-розшукового документування
Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. Побудова демократичної правової системи України в першу чергу передбачає реформування законодавства, яке б реально гарантувало недоторканість прав, свобод та законних інтересів суспільства і громадянина від протиправних посягань.

Держава через правоохоронні органи, зокрема через органи внутрішніх справ, зобов'язана забезпечити захист прав і свобод людини і громадянина від протиправних посягань на їх життя, здоров'я, честь, гідність та майнові інтереси. Реалізація цих завдань органами внутрішніх справ покладається на їх органи внутрішніх справ, які зобов'язані застосовувати ефективні заходи у боротьбі зі злочинністю. Ефективність їх застосування значною мірою залежить від професійних знань і навичок працівників цих підрозділів, які залучаються чи беруть участь у боротьбі зі злочинністю.

Бракує комплексної, всебічної розробленості теоретичних положень здійснення негласного розслідування у повсякденному житті, а тим більше в екстремальних ситуаціях.

У той час, підвищення ефективності діяльності ОВС у боротьбі зі злочинністю в екстремальних ситуаціях вимагає у першу чергу суттєвого вдосконалення чинного законодавства, спрямованого на розкриття перш за все тяжких та особливо тяжких злочинів, й розшукування осіб, які переховуються від слідства, суду та відбуття кримінального покарання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ефективного застосування ефективних заходів при здійсненні оперативно-розшукової діяльності в екстремальних ситуаціях у діяльності органів внутрішніх справ висвітлювались у наукових наробках вчених, як: В.М. Атмажитова, Р.С. Белкіна, В.Г. Боброва, А.І. Вінберг, А.Н. Васильєва, Ю.І. Веселова, Д.В. Гребельського, І.О. Клімова, А.Г. Лекаря, В.А. Лукашева, С.С. Овчинського, В.С. Овчинського, В.Г. Самойлова, Г.К. Синілова, Г.А. Туманова, А.А. Чувільова та інших.

Наукові праці та монографічні дослідження визначених авторів безперечно мають велике значення для нової науки екстремологія.

Метою дослідження є теоретична розробка та впровадження нової наукової галузі права – екстремології і на цій основі розробити механізм та захист діяльності працівників оперативних підрозділів.

Основні результати дослідження. Перша згадка про екстремальність зустрічається в роботах класичної філософії і механіки Рібакова К.А. [1]. Філософська традиція вивчення екстремальності на новому рівні була продовжена Г. Гегелем, який показав, що екстремальність не тільки відображає моменти стрибка при переході від одного якісного стану до іншого, але й являє собою принципи буття організованої системи. Ці межі – суть принципу того, що вони відображають [2, с. 190].

Подальший аналіз літератури дозволяє повно оцінити зміст екстремальних ситуацій (далі – ЕС), що виникають у діяльності ОВС. Так, Ю.І. Римаренко під ЕС зазначають сукупність обставин, що раптово виникають та прямо витікають (впливають) із іншого закономірного причинно-наслідкового зв'язку, які спонукають працівника оперативного підрозділу (далі – ПОП) до активних дій з підготовки та проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) [3, с. 60].

Екстремальні ситуації викликають посилення психічного напруження, яке в подальшому заважає правильно сприймати обстановку. Як зазначав В.М. Бехтерев у цей період значно знижується самостійність мислення, знижується впевненість у своїх діях, виникає підвищена вуншаємість, що у кінцевому підсумку призводить до зниження вольових зусиль [4, с.47].

У свій час Ф.М. Достоевський писав про вплив ЕС на розвиток творчості: «у мене виробляється при напруженій ситуації якесь особливе напруження нервів, я ясніше, живіше та глибше відчуваю і все при такій напруженій роботі краще виходить» [5].

Такі ЕС можуть бути викликані як соціальними, так і несоціальними причинами. У даному випадку розглядаються неочікувані (фатальні, смертельні) повороти з великими людськими жертвами та руйнуваннями, викликані великими виробничими аваріями, стихійними лихами природи, визначені у міжнародному праві, в нормативних положеннях СНД і в літературі як катастрофи.

Щодо поняття катастрофи (від грецького слова переворот, кінець, загибель), що пов'язані із раптовою бідою (лихом), подією, що потягне за собою тяжкі наслідки, насамперед великі людські жертви, матеріальні втрати, створюють підвищену небезпеку для громадян [6, с.225]. Нами пропонується стосовно до несоціальних конфліктів використовувати єдине поняття «катастрофа» (викликана стихійними лихами, землетрусами, ураганами, повенями, аваріями, вчиненими на промислових об'єктах). Це дозволить прийти до єдиного розуміння таких катастрофічних дій; придасть чітку структуру організації роботи ОВС, що дозволить ефективно проводити ліквідаційні заходи. У науковому плані застосування такого тлумачення буде сприяти становленню теорії екстремології.

Людину завжди супроводжували небезпеки, що загрожували її існуванню.

Ці зовнішні загрози виникали в сфері існування людства, а саме:

1) природні явища (землетруси, повені, урагани);

2) зміна природного середовища (снігопади, льодовик, вода [7], водні стихії [8, с.259-300], весняні повені [9]);

3) явища, що виникли та створені сферами життєдіяльності людини (пожежі, війни, стихійні лиха [10, с.28], аварії, катастрофи [11];

4) діяльність людей, що пов'язана із забезпеченням життєдіяльності людини (виконання специфічних функцій, пов'язані з охороною, розвідувальною, контрозвідувальною діяльністю, управлінські аспекти [12], цивільна оборона [13], природне законодавство [14].

У теорії ОРД широко висвітлюються питання, що характеризують оперативну обстановку (далі – ОО), яка виникає в результаті діяльності ОВС.

Перш за все критичність обстановки, що реально складається після виникнення катастроф, істотно впливає на організацію і тактику боротьби зі злочинністю. Успіх організації роботи оперативних підрозділів у великій мірі визначається якістю аналізу ОО. Як визначив В.І. Іллічов поняття «оперативна обстановка» у широкому смислі застосовується до будь-яких ситуацій оперативно-службової діяльності ОВС, що виникають в ході боротьби зі злочинністю [15].

Крім того, ЕС характеризуються рядом додаткових факторів, що ускладнюють таку обстановку. Аналіз факторів дозволить передбачити негативні тенденції ОО, озброїти ОВС знанням певних закономірностей, які необхідні для наукової організації оперативно-службової діяльності, визначити конкретні завдання та організаційні форми попередження і розкриття злочинів.

Відмітимо, що питаннями поняття й оцінки ОО присвячені праці В.А. Лукашова, що дозволяє визначити науковий підхід до її практичного вивчення [16, с.16].

Складності, а часто і недостатня достовірність вихідної інформації у ЕС про стан ОО при її кореляційному аналізі, часто призводить до неправдивих висновків, а інколи і до повної розгубленості і втрати працездатності ОВС в цілому. Іншими словами, при таких ситуаціях виключена можливість втрати об'єктивної інформації. Важливо відмітити, що елементи ОО не є вичерпними і замкнутими. Для нас актуальним є оперативність її отримання такої якості, яка дозволила б зробити правильні висновки про складність ОО і у залежності від цього використовувати сили, засоби, методи і заходи.

Тому закономірним є питання про поняття ОО, під яким В.А. Лукашов розуміє існуючі умови, в яких приходиться здійснювати свою діяльність ОВС або сукупність таких обставин і умов [16, с.16].

У свою чергу, А.Г. Лекарь характеризує ОО як сукупність даних про особливості території, яка обслуговується, стан злочинності, а також про наявність і стан сил, засобів боротьби з нею [17, с.440].

Поступово теоретичні засади ЕС діяльності оперативних апаратів ОВС входить у термінологію ОРД. Науковий пошук форм і методів, що відображають специфіку ЕС, заключається у пізнанні оточуючої дійсності зі всіма її особливостями, що притаманні ОРД. Разом з тим, виникає необхідність з'ясувати суть оперативно-розшукової характеристики стосовно до таких ситуацій.

Така специфіка діяльності вимагає від науковців не тільки введення нових понять в ОРД, але і пояснює їх особливості, тенденції зародження і

подальшого розвитку. ОО в ЕС виходить за рамки звичайної обстановки, що складається в результаті боротьби зі злочинністю.

Д.Г. Гребельський зазначав, що ще в положенні про підрозділи карного розшуку (5 жовтня 1918 р.) зазначалося, що робота цього підрозділу повинна вестись «шляхом негласного розслідування» [18, с.62]. Із приведеного та нормативних актів видно, що невід'ємною частиною діяльності у боротьбі зі злочинністю є її негласна спрямованість.

У таких ситуаціях інколи збільшується криміногенна активність злочинного елементу, що викликає необхідність використання у таких умовах ефективних заходів протидії може бути введений надзвичайний стан (далі – НС).

На період НС можуть вводитися певні заходи: особливий режим в'їзду та виїзду; обмеження свободи переміщення по території, на якій введено НС, посилення охорони громадського порядку й об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, заборона проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій, а також будь-яких масових заходів, заборона страйків, обмеження руху транспортних засобів та їх догляд. У разі потреби може бути введена комендантська година [19].

Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України (ст.33 Конституції України) може тимчасово обмежуватися в разі введення НС, спрямованого на забезпечення безпеки громадян у разі стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій і епізоотій; на захист конституційного ладу при масових порушеннях правопорядку, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян або при спробі захоплення державної влади шляхом насильства.

Метою введення НС є усунення загрози та згідно зі ст. 2 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» як найшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства [19].

Таким чином, обставинами, при яких може вводитися НС згідно зі ст.4 зазначеного закону, можуть бути:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей,

що загрожують безпеці громадян і порушують нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масовий перехід державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідність відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади [20].

Разом з тим, як зазначає далі В.О. Глушков, міжнародна практика застосування воєнного стану в різних країнах свідчить про те, що законодавство більшості зарубіжних держав розглядає ці режими як правові інститути, що регламентують надзвичайний режим здійснення державної влади в різних ситуаціях, коли нормальне функціонування суспільства і держави неможливо. При цьому підтримка режимів надзвичайного чи воєнного стану практично неминуче пов'язана з обмеженнями прав і свобод громадян.

З урахуванням викладеного представляється вкрай важливим, як і на думку Глушкова В.О., об'єктивне поєднання доцільності та розумної достатності заходів державного обмеження прав і свобод громадян, що при цьому не повинні суперечити нормам міжнародного права, встановленим у суспільстві основам правопорядку і конституційним нормам.

Відповідно до Законів України «Про воєнний стан» [20] і «Про правовий режим надзвичайного стану» [19], що передбачають обмеження окремих прав і свобод громадян на час надзвичайного чи воєнного стану, ці обмеження В.О. Глушков ділить на наступні групи.

Перша група заходів може запроваджуватися в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або злочинам, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей на період НС, які передбачені ст.16 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану»:

1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться НС;

2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;

3) посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;

4) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;

5) заборона страйків.

Друга група — це додаткові заходи режиму НС у зв'язку із надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру (ст.17 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану»):

1) тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарних або тимчасових жилих приміщень;

2) встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованого або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань та військових підрозділів, залучених до подолання надзвичайних ситуацій;

3) тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпеченням життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань;

4) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів;

5) запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності;

6) мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією завданих втрат;

7) зміна режиму роботи підприємств, установ, організацій усіх форм власності, переорієнтація їх на виробництво необхідної в умовах НС продукції, інші зміни виробничої діяльності, необхідні для проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт;

8) усунення від роботи на період НС, у разі неналежного виконання своїх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі НС, та покладення тимчасового виконання обов'язків зазначених керівників на інших осіб.

У виняткових випадках, пов'язаних з необхідністю проведення невідкладних аварійно-рятувальних робіт, допускається тимчасове переведення або залучення на добровільній основі працездатного населення і транспортних засобів громадян для виконання зазначених робіт за дозволом відповідного керівника аварійно-рятувальних робіт та за умови обов'язкового забезпечення безпеки праці. Законом забороняється залучення неповнолітніх, а також вагітних жінок до робіт, які можуть негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Третя група заходів, передбачена ст.18 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», і передбачає додаткові заходи правового режиму НС у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку:

1) запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у певний період доби);

2) перевірку документів громадян, а в необхідних випадках - проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;

3) заборону призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;

4) обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі;

5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій — також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;

6) заборону виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

7) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборону роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;

8) особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;

9) порушення у порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Четверта група - стосується заходів правового режиму воєнного стану, які має право здійснювати військове командування разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, а якщо це неможливо, — самостійно:

1) запроваджувати трудову повинність для працездатного населення, не залученого до роботи в оборонній сфері та сфері його життєзабезпечення і не заброньованого за підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації та воєнного часу, з метою залучення до виконання робіт, які мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій, епізоотій, інших надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану;

2) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їх роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

3) вилучати для тимчасового використання необхідне для потреб оборони майно міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних громад, підприємств, установ і організацій усіх форм власності та громадян, у тому числі згідно з Положенням про військово-транспортний обов'язок — транспортні засоби, споруди, машини, механізми, обладнання та інші об'єкти, пов'язані з обслуговуванням транспорту, та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

4) встановлювати охорону важливих об'єктів національної економіки України, які забезпечують життєдіяльність населення;

5) запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти документи у громадян, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) у порядку, визначеному Конституцією і законами України, порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій, якщо вона загрожує суверенітету, національній безпеці України, її державній незалежності і територіальній цілісності, життю громадян;

9) здійснювати контроль за роботою підприємств зв'язку, поліграфічних підприємств, видавництва, телерадіоорганізацій, театральних, концертно-видовищних та інших підприємств, установ і організацій культури, використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; регулювати роботу цивільних телерадіоцентрів, забороняти роботу аматорських приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

10) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян радіопередавальне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

11) забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

12) вилучати у громадян вогнепальну зброю та боєприпаси, холодну зброю, а у підприємств, установ і організацій — також навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

13) забороняти призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома військового командування;

14) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність із розквартирування військовослужбовців та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

15) встановлювати порядок використання сховищ, споруд та інших об'єктів для захисту населення, а також для задоволення потреб оборони;

16) проводити евакуацію населення з місць і районів, небезпечних для проживання, а також підприємств, установ, організацій та матеріальних цінностей, які мають важливе державне, господарське і культурне значення;

17) запроваджувати в разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами, ліками;

18) усувати з посад керівників державних підприємств, установ і організацій за неналежне виконання ними своїх обов'язків, призначати виконуючих обов'язки керівників зазначених підприємств, установ і організацій.

Право на свободу думки, на безперешкодне дотримання своїх поглядів та на вільне вираження свого погляду (ст. 34 Конституції України) гарантує духовну і творчу свободу, не обмежену будь-якою обов'язковою ідеологією. Воно забезпечується розгалуженою й розвинутою в державі системою засобів

масової інформації, можливістю особи збирати інформацію з різних джерел. Зважаючи на реальні об'єктивні обставини, можуть бути обмеження свободи друкованих видань, засобів масової інформації шляхом введення попередньої цензури та іншими заходами.

Висновки. Науковий аналіз чинного законодавства та нормативних актів, що регламентують використання у боротьбі зі злочинністю в екстремальних ситуаціях свідчить про теоретико-правові проблеми їх діяльності,

Водночас практика використання таких заходів висвітлює типові недоліки в діяльності органів внутрішніх справ, які суттєво впливають на ефективність використання їх результатів.

Певні труднощі в організації розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності, що виникають в екстремальних ситуаціях під час дій працівників цих підрозділів, які діють у стані професійного ризику, необхідної оборони, крайньої необхідності, при виконанні спеціальних завдань, затриманні осіб, що вчинили злочини тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Рыбаков К.А.* Первые этапы развития рационального исчисления. Историко-математические исследования / К.А. Рыбаков. – М., 1949. – Вып.2. – 156с.
2. *Гегель Г.* Наука логика / Г. Гегель. – М., 1970. – Т.1. – С.190.
3. Термины и определения. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. под ред. Римаренко. – К. : КВШ МВД СССР, 1988. – С.60.
4. *Бехтерев В.М.* Гипноз, внушение и психотерапия и их лечебное значение / В.М. Бехтерев. – СПб, 1911. – С.47.
5. *Достоевский Ф.М.* Унижение и оскорбление / Ф.М. Достоевский. – К., 1985. – 366 с.
6. Словарь иностранных слов. – М. : Русский язык, 1989. – С.225.
7. *Будз О.П.* Максимальні витрати води весняної повені на річках Північно-Західного регіону України: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.23.16 / Рівненський держ. технічний ун-т. – Рівне, 1999. – 19с.
8. *Ромашенко М.І.* Водні стихії. Карпатські повені: Статистика, причини, регулювання / М.І. Ромашенко, Д.П. Савчук. – К. : Аграрна наука, 2002. – 304с.
9. *Овчарук В.А.* Розрахункові характеристики максимального стоку весняної повені у басейні р.Сіверський Донець: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.07 / Одеський гідрометеорологічний ін-т. – О., 1998. – 17с.
10. *Яцюк М.М., Нецадим Л.П., Прокопенко О.І.* Стихійні лиха, аварії та катастрофи на території України: Конспект лекції з дисципліни «Цивільна оборона» для студ. усіх спец, денної та заочн. форм навчання / Національний ун-т харчових технологій. – К. : НУХТ, 2006. – 28с. – (Конспекти лекцій). – Бібліогр.: с. 28.
11. *Одинець В.А.* Катастрофи та надзвичайні ситуації: Соціально-економічні аспекти / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К., 1998. – 51с.
12. Порядок взаємодії відомчої воєнізованої охорони з органами (підрозділами) внутрішніх справ, Служби безпеки, Збройних Сил, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи у разі виникнення надзвичайних ситуацій на об'єктах підвищеної небезпеки. – Х. : ФОРТ, 2004. – 9с. – (Серія «Бібліотека підприємства»).

13. *Кальченко В.М.* Захист населення і територій України від надзвичайних ситуацій: Річна доповідь за 1997 рік / Кальченко В.М., Холоша В.І., Логінов В.В., Волков В.В., Гайдук О.В. / Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. — К., 1998. — 112с.

14. *Данилишин Б.М.* Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сид-України. — К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2001. — 260с.: табл. — Бібліогр.: с.— ISBN 966-7317-60-9.

15. *Ильичев В.И.* Деятельность МВД, УВД по обеспечении и реагировании на нее / В.И. Ильичев, В.Г. Самойлов. — К.: РИО МВД УССР, 1980. — С.10.

16. *Лукашов В.А.* Изучение и оценка оперативной обстановки / В.А. Лукашов, Н.Г. Михайлюк. — К.: МВД УССР, 1975. — С.16.

17. *Лекарь Г.* Деятельность МВД, УВД по обеспечении и реагировании на нее / Г. Лекарь. — К.: РИО МВД УССР, 1980. — С.440.

18. *Гребельский Д.В.* Некоторые вопросы совершенствования курса ОРД органов ООП. В Трудах ВИ МООП СССР / Д.В. Гребельский. — М.: ВШ МООП СССР. 1967. — Вып.16. — С.62.

19. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. // Відомості Верховної Ради. — 2000. — № 23. — ст.176, із змінами 2003. — № 27. — ст.209, № 29. — ст.233

20. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.04.2000 р. // Відомості Верховної Ради. — 2000. — № 28. — ст. 224, із змінами 2003. — № 27. — ст.209

21. Кодекс цивільного захисту України: закон від 02.10.2012 № 5403-VI// Офіційний вісник України від 30.11.2012. — № 89. — Ст. 3589.

Сервецький І.В. Екстремологія нова галузь юридичної науки: історичний аспект

У статті розкриті історико-методологічні засади екстремології – нової галузі юридичної науки. Проаналізовані заходи правового режиму воєнного стану, названі додаткові заходи надзвичайного стану з масовими порушеннями громадського порядку.

Ключові слова: екстремологія, засади, надзвичайний стан, воєнний стан, порушення.

Сервецкий И.В. Экстремология новая отрасль юридической науки: исторический аспект

В статье раскрыты историко-методологические основы экстремологии – новой отрасли юридической науки. Проанализированы меры правового режима военного положения, названы дополнительные меры чрезвычайного положения с массовыми нарушениями общественного порядка.

Ключевые слова: экстремология, основы, чрезвычайное положение, военное положение, нарушения.

Servetsky I.V. Ekstremologiya new branch of legal science: historical aspects

The article deals with the historical and methodological bases ekstremologii - a new branch of jurisprudence. Analyzed measures of the legal regime of martial law, additional measures are called emergency mass violations of public order.

Keywords: ekstremologiya, foundations, state of emergency, martial law violations.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2014.